

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНА СУБ'ЄКТНА ФОРМА АВТОРСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В ПОЕТИЧНІЙ ДРАМАТУРГІЇ І. ДРАЧА

Вагому роль у творчості Івана Драча відіграють драматичні поеми («Дума про Вчителя», «Соловейко-Сольвейг», «Зоря і смерть Пабло Неруди»), які виростили з його лірики і кінодраматургії. Драматизм – це якість таланту, спосіб мислення. Драчеві з самого початку його поетичної творчості було властиве прагнення бачити світ в суперечливості, в борінні противенств, притаманне гостре відчуття невдоволення від того, що між полярностями не вдається встановити контакт, не вдається «впрягти» їх в єдиний рух поетичного сюжету.

Читаючи драматичні поеми Драча, читач відчуває: концентрація зарядів надто висока, щоб уміститися в рамках ліричного «Я», вона мусить шукати виходу на ширший плацдарм епічної оповіді, де драматизм мав би можливість розсосередитися, піти по руслу сюжетних ліній, персонажів, розгорнути конфлікт логікою життєвих обставин чи філософських ідей.

Словом, характер поетичного обдарування І. Драча, особливість його ліризму вела його до пошуків жанру, в якому б реалізувався драматизм його поетичного мислення з ліричним самовираженням та епічною сюжетністю. Таким жанром стала драматична поема, точніше, її драчівський варіант, драчівська модифікація.

«Словник літературознавчих термінів» В.М.Лесина і О.С.Пулинця подає таке тлумачення драматичної поеми: «Драматична поема – переважно невелика за обсягом віршована п'єса, в якій зливається драматичне, епічне і ліричне розкриття теми; виклад матеріалу відзначається стислістю й лаконізмом, відсутній широкий фон подій і зовнішня інтрига, а вся увага зосереджена на розкритті якогось ідейного конфлікту між основними протівниками, на показі їх словесного двобою стадії найбільшої гостроти й вирішення» [10; 117].

Тут, як бачимо, підкреслюється синтетичність жанру, злиття в одній видовій формі «драматичного, ліричного і епічного» начал, тобто ознак всіх трьох родів літератури.

Своїм корінням драматична поема сягає у XVIII століття, тобто в той час, коли виникла драма у вужчому розумінні. Щоправда, окремі риси драматичної поеми проявлялись раніше, навіть сам термін у його англійському варіанті (a dramatic poem) прикладено було ще в XVII столітті Де. Мільтоном до п'єси «Самсон-борець» (1671). Однак лише більш як через століття набуває поширення і цей термін, і тип літературних творів, що стоїть за терміном.

На українському ґрунті драматична поема прищепилася пізніше, хоча традиції віршованої драми й у нас теж досить давні – ще з XVII століття. Щодо її виникнення поміж літературознавців не знайти одностайності. Довго побутувала думка, висловлена в 20-ті роки ХХ століття, яка зводилась до того, що жанр драматичної поеми до Лесі Українки був невідомий українській літературі. Та згодом бачимо спроби переглянути хронологічні рамки зародження цього жанру. Так, О.Бабишкін пише: «У Лесі Українки в жанрі драматичної поеми, драми у віршах в українській літературі були попередники. Можна назвати відомі нам уривки з писаних російською мовою драм у віршах Тараса Шевченка, деякі п'єси Ю.Федьковича, «Сон князя Святослава» Івана Франка і «Чураївну» Володимира Самійленка, віршовані драми Михайла Старицького» [2; 357].

У драматичній поемі використовується широка гама художніх засобів і прийомів, серед яких найважливіше місце відводиться образіві-символу, алегорії, різним формам умовності, характерним для романтичного мистецтва.

«Вся світова і вітчизняна художня практика доводить, що лише поодинокі «сміливці» зверталися і звертаються до цієї складної форми, – зазначає Л.Дем'янівська. – І вже зовсім винятковим є факт, коли поет довго працює в цьому жанрі, творячи, по суті, свою модифікацію форми» [5; 15].

До таких «сміливців» у нашій літературі належить Іван Драч.

Драматичні поеми Драча становлять окрему сторінку його творчості. В них вироблені і в основних своїх моментах сформульовані автором основні принципи жанру, які роблять поетичну драматургію І. Драча своєрідним і помітним явищем сучасної української літератури.

Передусім, драматичні поеми Івана Драча сучасні за своїм звучанням, за прагненням ввійти в найтісніший контакт з читачем або глядачем, «відкритістю» своїх розв'язок. Актуальність проблематики поєднана з новизною побудови поем, своєрідністю драматургічної мови.

Драч, звертаючись до такої непростой художньої форми, як драматична поема, наповнює її злободенним, «не відстояним» змістом.

У драматичних поемах Івана Драча відчувається сильний ліризм. Особливо потужним ліризмом намагає драматичну поему митця внутрішній монолог, без якого важко уявити собі справжній твір цього жанру. Внутрішній діалог часто у творах Драча є душею драматичної поеми [1; 40].

У своїх драматичних поемах І. Драч порушує й розкриває надзвичайно важливі проблеми тогочасної дійсності, а до того ж значно модернізує, видозмінює природу цього традиційного жанру, який цурається побутовізму, тяжіє до романтичної окриленості, символічних картин та образів, філософських узагальнень [1; 42].

Стиль І. Драча-поета визначається глибокою метафоричністю мислення. У драматичних поемах І. Драча найістотніші форми вираження авторської свідомості в суб'єкті: це ремарки, перелік дійових осіб, заголовки. У заголовку поет завжди виносить головну думку твору, яка передається у вигляді метафоричного узагальнення. Заголовок є, по суті, пафосним ядром Драчевих творів. У драматичних поемах заголовки також є пафосним центром. У «Зорі і смерті Пабло Неруди» поет – уособлення думки про свободу і несвободу митця.

Драматичні твори І. Драча мають іще одну особливість. Форма вираження авторської свідомості в них – ремінісцентна. І. Драч широко переосмислює образи світової літератури, розширюючи інтертекстуальне поле тексту. В його драматургії наявні ремінісценції з власних віршів, які були наче мініначерками майбутніх драматичних поем. Маємо на увазі те, що ключові думки, які покладено в основу цих творів, були висловлені набагато раніше у віршах.

Відомо, що метафоричність – ознака романтизму. Метафора допомагає авторові висловити думку, передати стихію почуттів героїв. У Драча метафора пов'язана саме з романтичним началом. Образ Соловейко-Сольвейг, але не як конкретної людини, а як метафоричного узагальнення, з розвитком сюжету «вбирає» в себе інші метафоричні нашарування, які, переплітаючись, наповнюють всеохоплюючу метафору конкретними образами, які також несуть на собі певне ідейне навантаження. Серед таких образів і символи, і ремінісценції, і цілі метафоричні ланцюги, які поєднують собою всі драматичні поеми І. Драча. Серед таких образів і образи Степки, носія народної мудрості, і Марини, яка уособлює гірку долю жінки-митця, і Солі, втілення жертвовності жінки.

«Дума про Вчителя» – метафоричне втілення ідеї поєднання в образі Вчителя мужності, непримиренності в боротьбі зі злом і безмежної доброти. При цьому слід відзначити, що прототипом (чи одним із прототипів) збірного образу Вчителя є Сухомлинський. Назва твору є всеохоплюючою метафорою, бо об'єднує в собі образи Макаренка, Корчака, Песталоцці, Сковороди. Всеохоплююча метафора в поемі «Зоря і смерть Пабло Неруди» – образ Поета, що є втіленням не конкретної особи – П. Неруди, а поета, як уособлення свободи чи несвободи творчості, як символ свободи духу, честі, розуму людей. Автор у всіх трьох поемах дотримується одного принципу: всі його метафори мають реальну основу. Це і образ Марини, прототипом якого була реальна особа – жінка-скульпторка, і Поета, за яким – постать П. Неруди.

Найбільший і найвагоміший компонент художності І. Драча – метафоричні ланцюги, які є в кожному творі і які, поєднуючись спільною ідеєю, зв'язують сюжети драматичних поем в єдиний текст. Найбагатша з цієї точки зору п'єса «Соловейко-Сольвейг». В останній Сольвейг втілена в кількох жіночих образах: Сольвейг – норвежка, яка своїм життям продовжує життя Михайла, Оксана, яка бере з рук Михайла скрипку, наче символ життя. Приймаючи символ-скрипку, Оксана передасть її своїй дочці, яка і буде спокутувати гріхи матері, а також її першого кохання до Михайла Турчина. Це знайшло втілення в образі Петра. Таким чином відбувається взаємодія і «взаємо переливання» образних компонентів твору. М. Ільницький наголошує, що в поетичних творах І. Драча «символіка переходить в алегоричність» [9; 10].

Постановка питання про непересічність Драчевої метафори, його образної символіки видається нам серйозною ще й тому, що інколи не лише читач, а й навіть літературознавець «не сприймає» цього поетичного прийому, який потребує великої творчої співучості читача, його інтенсивної творчої уяви, вміння увійти у світ поета.

Символи (як окреме поняття, а не метафори з символічним значенням) у драматургії Івана Драча використані мало. Найбільше таких символів у драматичній поемі «Зоря і смерть Пабло Неруди», написаній на «іноземному матеріалі». Заголовок твору виступає перифразованою назвою твору самого Неруди «Зоря і смерть Хоакіна Мур'єти». Назва – ремінісценція, у ній закладене попередження про подібність деяких життєвих фактів. А далі в сюжеті твору розгортається цілий ряд ремінісцентних метафоричних ліній, які є символічними утвореннями: лінія Тереси – Джульєтти, Мур'єти і Неруди. Багато у драматичних поемах І. Драча символів-метафор, які образно «підтверджують» драматизм сюжетних перипетій, формують суб'єкту організацію творів.

Отже, талант І. Драча повністю розкрився в драматичних поемах. Новаторством митця в цьому жанрі є його неординарний стиль, який визначається глибокою метафоричністю мислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бідованець Т.М. Поетика драматичної поеми Івана Драча «Дума про Вчителя». Наукові записки. Серія: Літературознавство / За ред. проф. М.Ткачука. – Тернопіль: ТНПУ, 2009. – Вип. 26. – С. 35-48.
2. Бабишкін О. Драматургія Лесі Українки. – К., 1963. – 357 с.
3. Бурбан В. Крила Івана Драча // Культура і життя. – 2006. – 1 листопада.
4. Гнатюк М.П. Поема як літературний вид, К.: Дніпро, 1972.
5. Дем'янівська Л.С. Українська драматична поема: Проблематика, жанрова своєрідність. – К.: Вища школа, Голов. вид-во, 1984. – 160с.
6. Дзюба І. Поет, що йде попереду життя // Українська газета. – 1996 – 10 жовтня. – С.7.
7. Драч І. Драматичні поеми. – К.: Дніпро, 1982. - 284с.
8. Ільницький М.М. Іван Драч: Нарис творчості. – К.: Рад. письменник, 1986.
9. Ільницький М. Поетична драматургія І. Драча. // Українська мова і література в школі. – 1985. – №9. – С.9-17.
10. Лесин В.М., Пулинєць О.С. Словник літературознавчих термінів. Вид. 3-Є. – К.: Радянська школа, 1971.
11. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2006. – 752С. (Nota Bene).
12. Мельничук Б.І. Драматична поема як жанр: Літературно-критичний нарис. – К.: Дніпро, 1981. – 143с.
13. Ткаченко А. О. Поетичний світ Івана Драча. – К., 1986. – 166с.
14. Ткаченко А. Духовний материк митця: [про Івана Драча] // Київ. – 2006. – № 11. – С. 152-178.